

БІОГРАФІКА ДЛЯ ДІТЕЙ ТА ЮНАЦТВА: У ПОШУКАХ ТЕОРЕТИЧНИХ ОСНОВ

Лейсер Єлизавета Юріївна, студентка II курсу II (магістерського) рівня вищої освіти (групи БТМ-1-23-2.0д.) спеціальностей 035 Філологія, 029 Інформаційна, бібліотечна та архівна справа Факультету української філології, культури і мистецтва Київського столичного університету імені Бориса Грінченка.

Науковий керівник: Вірченко Т.І., доктор філологічних наук, професор, професор кафедри української літератури, компаративістики і грінченкознавства Факультету української філології, культури і мистецтва Київського столичного університету імені Бориса Грінченка.

У статті розглянуті аспекти біографічної літератури для дітей та юнацтва з метою запропонувати теоретичну модель літературного портрету. Для досягнення мети було проаналізовано стан розробки проблеми та ситуацію на видавничому ринку (на базі книжкової платформи «Yakaboo»), охарактеризовано вікові особливості читача. На основі аналізу біографій в шкільних підручниках з української літератури для 9-го класу Олени Міщенко та Олександра Авраменка були визначені основні тенденції та принципи написання біографій.

Ключові слова: біографія, біографіка, шкільний підручник, вікові особливості, читач.

Актуальність дослідження зумовлена тим, що біографічна література для дітей та юнацтва – це тексти, які покликані створити зв'язок між поколіннями, донести до молодого читача в закодованому біографічними сентенціями вигляді історію про українське суспільство та культуру. У свою чергу це впливає на формування світогляду, ціннісних орієнтацій та внутрішнього стержню молоді. Біографіка нині твориться в різних жанрах, але особливості та межі цих жанрів все ще потребують окреслення. Ураховуючи це, вкрай важливо зважати на вікові особливості реципієнтів і позитивний досвід з шкільних підручників, де діти вперше зустрічаються з біографією у жанрі літературного портрету. Звісно, важливо враховувати сильні сторони цих біографій, але залишатися об'єктивними.

Отже, *мета* статті – запропонувати теоретичну модель літературного портрету на основі досвіду авторів шкільних підручників та психологів. Задля досягнення мети потрібно виконати такі *завдання*: проаналізувати стан розробки проблеми та ситуацію на видавничому ринку; охарактеризувати вікові особливості читача; проаналізувати біографії в шкільних підручниках.

Виконання завдань можливе за допомогою загальнонаукових методів: компонентний аналіз, синтез та спостереження.

Українською важливо розглядати проблему двопланово: не лише аналізувати погляди науковців, що працюють на ниві біографіки для дітей та юнацтва, але також брати до уваги ситуацію на видавничому ринку. Так, Марченко Н.

твердить: «Нині українська біографіка для дітей розвивається в руслі західноєвропейської традиції, все далі віддаляючись від белетризованої дидактичної біографіки радянської доби» (Марченко, 2019: 174). Відповідно до спостережень дослідниці, у колі біографічного знання молодого покоління запрацював новий підхід, який дозволив розширити канонічний традиційний для шкільництва пантеон новими постатями та звичними для європейської практики сегментами, такими, як оповіді про видатних жінок, діячів церкви, визначних академічних вчених тощо (Марченко, 2022: 100).

Для розуміння ситуації на видавничому ринку був проаналізований контент книжкової платформи «Yakaboo». Вдалося з'ясувати, що через два роки спостерігається аналогічна тенденція, про яку писала Наталія Марченко – лише за 2024 рік на сайті платформи з'явилося 26 книг, що відповідають категорії «Біографіка для дітей». Сегмент біографічної літератури для молоді поділився на 2 умовні підгрупи: біографія конкретної особистості – 62% (16) книг, з яких 35% (9) про українських (наприклад, Леонтович М., Лобановський В., Скрябін К. тощо) і 27% (7) про іноземних (наприклад, Коко Шанель, Ілон Маск, Нікола Тесла тощо) видатних людей та біографічні видання про групу людей – 38% (10) книг, категоризованих відповідно до національності («Казки про славетних українців»), професійної діяльності («Вони змінили світ. Лікарі й біологи») та гендерної приналежності («Неймовірні жінки. Історії жінок з усього світу, які надихають»).

Результати дослідження ілюструють, що розвиток біографіки для дітей та юнацтва зумовлює створення збалансованого та різноманітного сегменту дитячої літератури. Попри це, наукові студії щодо біографічної літератури для дітей все ще зустрічаються рідко – маємо лише поодинокі публікації, які побіжно торкаються біографічних аспектів, розглядаючи дитячу літературу в контексті соціальних комунікацій, літературознавства тощо. Серед досліджень у царині біографічної літератури для дітей варто відзначити публікації Огар Е., Кизилової В., Качак Т. та Овдійчук Л.

У дослідженні «Дитяча книга в українському соціумі (досвід перехідної доби)» Емілія Огар посилається на напрацьований світовий та український досвід у створенні біографій для дітей та наголошує на присутності біографічної тематики в усіх різновидах і жанрах видань для дітей різного віку. Дослідниця класифікує ці біографічні видання до «пізнавальної книги», у межах якої виокремлює «науково-художню (для молодших дітей), науково-пізнавальну (для підлітків), довідкову (енциклопедії, довідники, словники, календарі) та практично-розвивальну книгу» (Огар, 2012: 167). Кизилова В. аналізує кращі зразки художньої біографіки для дітей ХХ століття, окреслюючи притаманній їй логіку появи, ознаки та особливості побутування в соціумі (Кизилова, 2013). У дослідженні Качак Т. знаходимо структурування біографічних творів в окремий розділ і спробу їх літературознавчо типологізувати. У цій же монографії авторка визначає основні жанрові ознаки біографічних видань та соціальні умови, що стали причиною появи цих видань на книжковому ринку України (Качак, 2018). Марченко Н. також високо оцінює проблематику жанрово-стильових особливостей біографічної

та автобіографічної прози для дітей, яку описала Овдійчук Л.: «Авторка вирізняє в біографічній прозі для дітей низку функцій (інформаційну, естетичну, комунікативну й виховну відповідно до змісту, жанрової домінанти, специфіки зображуваного та з урахуванням віку читача) і типові риси (відтворення на основі задокументованих фактів і свідчень історії конкретної особи; сюжет, побудований на основі подій, які відбувалися в житті героя; вияв авторської позиції шляхом інтерпретації та емоційного освоєння життєвих подій тощо)» (Марченко, 2021: 148–149).

Проте досі відсутнє чітке методологічне розуміння жанрових меж літературного портрету та його модифікацій, зокрема шкільної та університетської. Оскільки з точки зору рецептивної естетики вкрай важливе врахування вікових особливостей читачів, звернемо увагу на психологічну характеристику підлітків.

На сьогодні межі підліткового віку дещо розмиті та визначаються психологами в різних діапазонах: «Так, в Енциклопедії освіти (Кремень В.) С. Тищенко підлітковий вік визначає як період від 12 до 18 років, в Українському педагогічному словнику під редакцією Гончаренка С. та Капської А. – період розвитку дітей від 11–12 до 15–16 років, у Психологічному словнику Побірченка Н. – від 10 до 15 років, Жук Г., Кожухар В., Крисько В., Слюсар І. визначають підлітковий вік від 11 до 14 років. За визначенням Мудрика А. підлітковий вік ділиться на молодший (10–12 років) та старший (12–14 років); Райс Ф. виокремлює ранній підлітковий вік (11–14 років) та середній або старший підлітковий вік (15–19 років)». Цей період репрезентує перехід у напрямку дорослішання (Шамич, 2021: 115–116). Дослідники окреслюють головні фізіологічні, соціальні та психологічні зміни, що відбуваються в комплексі: швидкі темпи зростання, які викликають формування нового образу «Я», нерівномірне формування опорно-кісткової системи супроводжується тимчасовою втратою гармонії в рухах, що стає причиною зниженої самооцінки та пригніченості, нерівномірний розвиток кровоносної системи може спричинювати погане самопочуття і, як наслідок, – періодичне зниження розумової працездатності (Шамич, 2021: 116). Поруч із цим трансформується і соціальна ситуація, оскільки у свідомості підлітка формуються нові цінності, йде перерозподіл акцентів між сім'єю, школою і однолітками. Шамич О. наголошує на характеристиці підліткового віку як кризового, оскільки саме в цей період відбувається перебудова системи стосунків дитини та середовища: «Психологічний зміст підліткової кризи пов'язаний з виникненням почуття дорослості, розвитком самосвідомості, ставлення до себе як до дорослої особистості, до своїх нових можливостей і здібностей» (Шамич, 2021: 116). Формування почуття дорослості, про яке пише дослідник, зумовлює прагнення підлітка показати, що він більше не маленький. Це зумовлює загострене бажання захистити деякі аспекти свого життя від втручання батьків та інших дорослих. Одним із таких аспектів є навчальні обов'язки. При цьому з боку підлітків починається критична оцінка дій, вчинків дорослих.

Відповідно такі ключові зміни в організмі підлітка, як покращення інтелектуальних здібностей, зростання уваги до свого образу «Я», критичне ставлення до дорослих та їх вчинків повинні в першу чергу враховуватися при розробці методичних рекомендацій по написанню біографії для реципієнтів підліткового віку.

Задля аналізу сучасних здобутків на ниві біографічної літератури для дітей та юнацтва проаналізовано біографії Григорія Сковороди, Григорія Квітки-Основ'яненка, Миколи Гоголя, Пантелеймона Куліша та Марка Вовчка в підручнику з української літератури для 9-го класу авторства Олени Міщенко (Міщенко, 2017).

Аналіз підручника показав, що літературні портрети особистостей були написані аналогічно за певною схемою. Остання включає в себе метафоричний заголовок, епіграф, наявність слухових і зорових образів як реалізація художнього стилю, комунікація з реципієнтом, ненав'язлива періодизація життя особистості та джерела біографії.

Біографії починаються з метафоричних заголовків: Григорій Сковорода – «Доля дарувала Україні Сковороду» (Міщенко, 2017: 99), Григорій Квітка-Основ'яненко – «Утни, батьку, щоб нехотя на весь світ почули» (Міщенко, 2017: 147), Микола Гоголь – «Він до смерті не любив переповідати одне й те ж саме...» (Міщенко, 2017: 171), Пантелеймон Куліш – «Нехай за нас наше діло говорить» (Міщенко, 2017: 218), Марко Вовчок – «Королівна я» (Міщенко, 2017: 230). Заголовок відіграє важливу роль стосовно будь-якого тексту, у нашому випадку він виконує функцію «гачка», який має зацікавити читача та викликати фокус-реакцію, перше враження. Сформувані первинний образ митця допомагає і епіграф, наступний елемент схеми. У різних біографіях епіграф має свою форму: у Григорія Сковороди – його ж слова: «Знайдімо нове серце. Одягнімося в одяг нових нетлінних надій, в нутро братолуб'я. Тоді нам все живе просвітлиться, весь мир заграє і заскаче. Буде нам щодня Великдень, не зайде сонце нам, і місяць не умалиться нам. Ми ж наречемося народом святим, людьми оновлення» (Міщенко, 2017: 99), у Григорія Квітки-Основ'яненка – висловлювання Івана Франка: «Творець людської повісті, один з перших того роду творців у європейських письменствах» (Міщенко, 2017: 147), у Миколи Гоголя – віршовані рядки Ліни Костенко: «І сум, і жаль, / і висновки повчальні. / І слово непосильне для пера. / Душа пройшла всі стадії печалі. / Тепер уже сміятися пора» (Міщенко, 2017: 171); у Пантелеймона Куліша – висловлювання Миколи Хвильового: «Тільки його можна вважати за справжнього європейця, з ату людину, яка наблизилась до типу західного інтелігента» (Міщенко, 2017: 218); у Марка Вовчка – висловлювання Михайла Коцюбинського: «Серед тих авторів, яких я ковав десятками, найбільше враження зробив на мене Марко Вовчок» (Міщенко, 2017: 230).

Основний стиль літературних портретів – художній – знайшов своє відображення в слухових та зорових образах й інших художні засоби. Григорій Сковорода – «Григорій Сковорода народився під солом'яною стріхою затишної української хати, на вершечку якої ще здаля можна було побачити лелече гніздо» (зоровий) (Міщенко, 2017: 99), «Гостинна домівка

малоземельного козака завжди повнилася людським гомоном» (слуховий) (Міщенко, 2017: 99); Григорій Квітка-Основ'яненко – «Дитяча сліпота, що відступила у віці шести років після того, як він з матір'ю відвідав Курязьку церкву, де зберігалася славнозвісна чудодійна ікона Озерянської Богоматері...» (зоровий) (Міщенко, 2017: 148), «Дім Григорія Федоровича, – згадує український етнограф Сементовський, – був завжди тихим притулком науки й мистецтва; тут не було місця для світського базікання, зате розмова найчастіше поверталася до предметів і новин учено-літературних...» (слуховий) (Міщенко, 2017: 148); в біографії Миколи Гоголя таких образів не знайшлося, натомість у ній чимало метафор – «Матері також приписують глибоку релігійність, що згодом практично поглинула душу й серце геніального митця» (Міщенко, 2017: 172), «Літературна слава тепер була беззаперечною, молоде покоління бачило в ньому ту величезну силу, якій судилося здійснити переворот в історії літератури» (Міщенко, 2017: 173); Пантелеймон Куліш – «Хлопчик горнувся до красуні-мами, що знала безліч пісень...» (зоровий і слуховий образи) (Міщенко, 2017: 218), «...Пантелеймон Куліш навіки спочив прямо за роботою з олівцем у руці, несподівано спинившись у творчому леті» (зоровий) (Міщенко, 2017: 221); Марко Вовчок – «...завжди одягалась просто, зачісувалась без вигадок, рівно, або коси короною, і це залишилось у неї на все життя» (зоровий) (Міщенко, 2017: 230). Враховуючи особливості вікових меж реципієнта, художній стиль є ефективним інструментом для залучення та зацікавлення підлітків до читання. Однак важливо, щоб текст біографій не був перенасичений художніми елементами, оскільки біографічний текст у першу чергу виконує інформаційну та навчальну функцію, а вже потім розважальну. Домінанта художніх засобів у біографічному тексті зробить його занадто дитячим, у результаті чого підліток не сприйматиме такий текст серйозно.

Ще однією сильною стороною літературних портретів у підручнику є наявність джерел. Авторка наводить прямі та непрямі цитування видатних людей, спогади родичів та знайомих, листування, щоденники тощо. Джерелами біографії стали: у Григорія Сковороди – його учень Михайло Ковалинський та Микола Костомаров – «Саме в цей час мислитель зустрів одного з найвідданіших своїх учнів, Михайла Ковалинського, який після смерті вчителя написав його біографію, докладну, ґрунтовну, на яку посилалися й посилаються всі дослідники творчості великого мудреця» (Міщенко, 2017: 101), «**Микола Костомаров** писав: «Мало можна вказати таких народних постатей якою був Сковорода і якого би так пам'ятав і поважав народ...»» (Міщенко, 2017: 101); у Григорія Квітки-Основ'яненка – Юрій Шевельов та Костянтин Сементовський – «Уже коли читаєш спогади про Квітку, впадають в очі незрозумілі суперечності...» (Міщенко, 2017: 147), «Дім Григорія Федоровича, – згадує український етнограф Сементовський, – був завжди тихим притулком науки й мистецтва...» (Міщенко, 2017: 148); у Миколи Гоголя – Дмитро Мережковський – «Російський письменник Дмитро Мережковський написав унікальне літературознавче дослідження, яке називалось «Гоголь і чорт»» (Міщенко, 2017: 171); у Пантелеймона Куліша –

Іван Франко – «Пророчими стали слова Івана Франка про те, що це «перворядна зірка і нашому письменстві» і в «історії нашого духовного розвою займе він назавсідги дуже високе місце»» (Міщенко, 2017: 218), «На думку **Івана Франка**, «Куліш був головним двигачем українофільського руху в Галичині в 1860-х і майже до половини 1870-х років»» (Міщенко, 2017: 220); у Марка Вовчка – Оксана Іваненко, брат Дмитро, Іван Тургенєв – «Коли знана українська письменниця Оксана Іваненко створювала життєпис своєї посестри по письменницькому ремеслу, Марка Вовчка, вона знайшла безліч спогадів і документів, а тому з певністю писала від її імені...» (Міщенко, 2017: 230), «Її брат Дмитро згадував: «Ще з юних років сестра прагнула до науки, не мала найменшого бажання модничати...»» (Міщенко, 2017: 230), «А за словами Тургенєва, Марко Вовчок стала «окрасою і основним центром невеличкої групи малоросів, що згуртувалася тоді в Петербурзі...»» (Міщенко, 2017: 231).

Кожні кілька абзаців авторка додала запитання, що стосуються певних аспектів біографії. Питання апелюють до здатності учнів формулювати власну думку на основі власного світогляду, знань та уважно прочитаного тексту, а тому мають формулювання: «... на вашу думку...», «Поясніть,...», «...на ваш погляд...». Таким чином відбувається комунікація автора з читачем, спонукаючи останнього приділяти тексту більше уваги.

Структура біографічних текстів у підручнику Міщенко О. має приблизно однакову схему, завдяки якій прочитується ненав'язлива періодизація життя письменників. Цю схему умовно можна охарактеризувати так: вступ – дитинство – юнацтво – період дорослішання – зрілість – смерть. У вступі авторка подає інформацію, яка відповідає на риторичне запитання учнів: «Чому вивчається саме ця особистість?». Тут виокремлюється внесок письменника в українську літературу та культуру, визнання його ролі на розвиток тогочасного письменства іншими класиками української літератури тощо. Мікрозмістова частина дитинства подає інформацію про час та місце народження особи, тут читач дізнається про родину та умови зростання. Юнацтво включає в себе освіту, перші знайомства та перші твори, якщо вони були. Мікрозмістову частину періоду дорослішання простежуємо не у всіх біографіях, оскільки джерельна база текстів відрізняється. Наприклад, у біографії Григорія Сковороди це 6 років роботи домашнім вчителем: «Це надзвичайно цікава пора в житті молодого мислителя. Саме в цей час остаточно сформувався його світогляд, були визначені творчі пріоритети, філософські погляди» (Міщенко, 2017: 100), у Марко Вовчок це життя в Орлі, де вона познайомилася зі своїм майбутнім чоловіком, який згодом разом з друзями спонукатиме жінку до письменницької праці: «Саме від прізвища чоловіка – «Марковичка» – узяла вона собі псевдонім» (Міщенко, 2017: 231). Таким чином, період дорослішання репрезентує перехід особи в доросле життя, коли вона формує своє уявлення про світ, оточення, а оточення остаточно формує їх. Натомість у того ж Пантелеймона Куліша відбувається різкий перехід від навчання в Новгород-Сіверській гімназії до викладача в Луцькому дворянському училищі, його дискусії з Шевченком та арешту. Мікрозмістова частина зрілості репрезентує час, коли були написані основні твори, періоди

мандрів (у Григорія Сковороди та Марка Вовчка) та напруженої творчої праці. Завершальною частиною біографій є факт смерті письменників, дата й місце поховання. Таким чином, попри зручну та просту структуру текстів, у біографіях підручника все ще фігурує стереотипна модель, у якій текст починається народженням постаті і завершується смертю. Емоційна тональність такого рішення має негативно-песимістичний відтінок.

З іншого боку, ми маємо для порівняння підручник з української літератури для 9-го класу Олександра Авраменка. Модель біографій цього підручника має інше спрямування. Головними характеристиками цієї моделі можна назвати стислість фактажу, хронологічність, прив'язка до чисел та розлогі цитати. На противагу Олені Міщенко Авраменко О. створив невеликі за розміром літературні портрети, надаючи перевагу стислості оповіді. Біографії письменників мають періодизацію, проте тут автор робить акцент на хронології, часто починаючи абзаци з дати: Григорій Сковорода – «З 1745 по 1750 р. у складі Токайської комісії...» (Авраменко, 2017: 66), «У 1750 р. Сковорода Г. повернувся в Україну» (Авраменко, 2017: 66), Пантелеймон Куліш – «1847 р. Куліш П. одружується з Олександрою Білозерською...» (Авраменко, 2017: 251), Марко Вовчок – «У 1859 р. в Петербурзі побачила світ збірка...» (Авраменко, 2017: 294), «Захворівши, у 1859 р. Марко Вовчок лікується в Німеччині...» (Авраменко, 2017: 294). Через це модель «народження-смерть» спостерігається і в цьому підручнику.

Частково з прагнення до хронологічності впливає і прив'язка до чисел, ніби автор намагається звести життя особи до формули, яку легко буде запам'ятати: Григорій Сковорода – «У цій найвідомішій на той час вищій школі Східної Європи Сковорода Г. став одним із найкращих студентів, навчався в ній 10 років із кількома перервами й закінчив цей заклад у тридцятирічному віці» (Авраменко, 2017: 66), Пантелеймон Куліш – «Ще через 2 роки імператорська Академія наук доручає Кулішеві П. дослідження...» (Авраменко, 2017: 251), «Допити тривали протягом 3 місяців...» (Авраменко, 2017: 251), Марко Вовчок – «Пізніше із сином Богданом Марко Вовчок переїздить до Парижа, де проводить кілька років (1860–1866)» (Авраменко, 2017: 294), «...зокрема повість-казку «Маруся» видавали 20 (!) разів» (Авраменко, 2017: 294). Така подача тексту спрощує запам'ятовування тексту та підготовку до контролю знань. Проте перенасичення й акцент на числах може ускладнити сприймання біографії та негативно позначитися на інтересі читача.

Попри стислу подачу фактажу Олександр Авраменко у біографіях часто вдається до розлогіх цитат. Це можуть бути рядки вірша, як присвячений Марку Вовчку Шевченком твір: «Недавно я поза Уралом Блукав і Господа благав...» (Авраменко, 2017: 294), або цікаві фрагменти з життя особи як у Григорія Квітки-Основ'яненка: «У книжці «Григорій Квітка-Основ'яненко» Ільєнко І. описує цікавий і вражаючий епізод із дитинства письменника, який трапився на шостому році життя: «Коли був ще дитиною, няня необачно зірвала на оці ячмінь...» (Авраменко, 2017: 119), яка зайняла майже цілу сторінку. Такі цитати ілюструють потужність джерельної бази та можуть привернути увагу молодого читача.

Отже, на прикладі проаналізованих підручників з української літератури для 9-го класу можна виокремити основні принципи, якими послуговуються сучасні науковці при написанні біографії для молодого читача: влучний заголовок, епіграф, наявність художніх засобів (але відсутність їх домінант в тексті), комунікація з реципієнтом, хронологічність викладу (без перенасичення числами), надійна джерельна база (наукові праці, епістолярій, щоденники тощо), влучність та доречність цитат. Відповідно вони мають бути взяті на озброєння під час окреслення теоретичної моделі біографії, орієнтованої на молодого читача.

Перспективою дослідження є апробація створеної моделі на матеріалі літературного портрета Володимира Лиса.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авраменко О. Українська література: підручник для 9 класу загальноосвітніх навчальних закладів. Київ: Грамота, 2017. 336 с.
2. Качак Т. Тенденції розвитку української прози для дітей та юнацтва початку ХХІ ст.: монографія. Київ: Академвидав, 2018. 317 с.
3. Кизилова В. Художня специфіка української прози для дітей та юнацтва другої половини ХХ століття: монографія. Луганськ: ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2013. 399 с.
4. Марченко Н. Біографічні видання для дітей і юнацтва в Україні 2000–2020 рр. Українська біографіка ХХІ століття: мозаїка контекстів і форм: колективна монографія. Київ: НБУВ, 2021. С. 93–115.
5. Марченко Н. Українська книжка-біографія для дітей і юнацтва (2014–2022 рр.). *Інформаційне, інтелектуальне та духовне життя суспільства крізь призму біографічних досліджень діячів бібліотечної, книжкової та видавничої справи*: Матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції. Ужгород: Видавництво Олександри Гаркуші, 2022. С. 99–105.
6. Марченко Н. Стратегії біографічного письма та дискурс біографіки для дітей і юнацтва в Україні (2014–2019 рр.). *Українська біографістика*. 2019. Вип. 18. С. 173–194.
7. Міщенко О. Українська література: підручник для 9 класу загальноосвітніх шкіл. Київ: Генеза, 2017. 277 с.
8. Огар Е. Дитяча книга в українському соціумі (досвід перехідної доби): монографія. Львів: Світ, 2012. 319 с.
9. Шамич О. Психологічні передумови формування громадської активності молодих підлітків. *Педагогіка, психологія та медикобіологічні проблеми фізичного виховання і спорту*: збірник наукових праць. Харків, 2021. № 5. С. 115–120.

REFERENCE

1. Avramenko O. Ukrainska literatura: pidruchnyk dlia 9 klasu zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv. Kyiv: Hramota, 2017. 336 s.

2. Kachak T. Tendentsii rozvytku ukrainskoi prozy dlia ditei ta yunatstva pochatku XXI st.: monohrafiia. Kyiv: Akademvydav, 2018. 317 s.
3. Kyzylova V. Khudozhnia spetsyfika ukrainskoi prozy dlia ditei ta yunatstva druhoi polovyny KhKh stolittia: monohrafiia. Luhansk: DZ «LNU imeni Tarasa Shevchenka», 2013. 399 s.
4. Marchenko N. Biohrafichni vydannia dlia ditei i yunatstva v Ukraini 2000–2020 rr. Ukrainska biohrafika KhKhI stolittia: mozaika kontekstiv i form: kolektyvna monohrafiia. Kyiv: NBUV, 2021. S. 93–115.
5. Marchenko N. Ukrainska knyzhka-biohrafiiia dlia ditei i yunatstva (2014–2022 rr.). *Informatsiine, intelektualne ta dukhovne zhyttia suspilstva kriz pryzmu biohrafichnykh doslidzhen diiachiv bibliotechnoi, knyzhkovoï ta vydavnychoï spravy: Materialy IV Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi internet-konferentsii*. Uzhhorod: Vydavnytstvo Oleksandry Harkushi, 2022. S. 99–105.
6. Marchenko N. Stratehii biohrafichnoho pysma ta dyskurs biohrafiky dlia ditei i yunatstva v Ukraini (2014–2019 rr.). *Ukrainska biohrafistyka*. 2019. Vyp. 18. S. 173–194.
7. Mishchenko O. Ukrainska literatura: pidruchnyk dlia 9 klasu zahalnoosvitnikh shkil. Kyiv: Heneza, 2017. 277 s.
8. Ohar E. Dytiacha knyha v ukrainskomu sotsiumi (dosvid perekhidnoi doby): monohrafiia. Lviv: Svit, 2012. 319 s.
9. Shamykh O. Psykholohichni peredumovy formuvannia hromadskoi aktyvnosti molodykh pidlitkiv. *Pedahohika, psykholohiia ta medykobiolohichni problemy fizychnoho vykhovannia i sportu: zbirnyk naukovykh prats*. Kharkiv, 2021. № 5. S. 115–120.